

Birgittaaltarskåpet

i Vadstena klosterkyrka

När det ståtliga Birgittaaltarskåpet äntligen stod på plats i klosterkyrkan kunde broder Rötger andas ut. Nu var det början av oktober 1459 och fyra år tidigare hade klostret slutit kontrakt med bildsnidaren Hans Hesse i Lübeck om att tillverka ett speciellt altarskåp. Två år därefter hade Hesse påstått, vid besök i Vadstena, att skåpet stod klart. Förutom reda pengar fick han då betalning in natura; däribland västgötska ostar, en rock av leydiskt kläde fodrad med illerskinn och en god grå häst. Men altarskåpet levererades inte trots Hesses löften och klostrets förskottsbetalningar. När broder Rötger förstod att Hesse lurat klostret och altarskåpet bara var halvfärdigt tröt tålmodet och en annan hantverkare, Johannes Stenrat i Lübeck, fick överta uppdraget och slutföra arbetet. Det var ett påkostat verk med snidade figurer och dubbla dörrar med de vackraste målningar som hyllade Frälsaren, jungfru Maria och ordensstiftarinnan Birgitta. Klostrets store välgörare, kung Karl Knutsson, hade skjutit till en tredjedel av den ursprungliga kostnaden. Räkningen slutade på runt 800 lybska mark, dubbelt mot beräknat - en mycket hög summa på den tiden.

Birgittaaltarskåpet är ett unikt verk, dels till sitt omfång och dels för sitt tema glorifieringen av Birgitta och hennes liv. Klosterfolket själva hade säkerligen bestämt innehållet. Skulpturerna är således utförda av två olika mästare, de skiljer sig markant. Detta går att se både i sättet att snida och hur figurerna är utformade. Birgittabilden är varken typisk för Hesse eller slående lik Stenrats övriga birgittabilder i Sverige, altarskåpen i Bälunge och Kråksmåla. Märkligt är att halslinet sluter tätt kring

halsen och att gyllene hår skymtar under doket. Kan tidsbrist ha gjort att Stenrat tagit en halvfärdig Mariabild, kanske ämnad till en pietäframställning, och i hast snidat om den till en birgittabild? Av tavelmåleriet på dörrarna återstår så mycket att det går att se likheter med ett altarskåp av Mästaren till Nikolaialtarskåpet i Rostock.

Under medeltiden stod altarskåpet i pilgrimernas del av klosterkyrkan, ungefär där stora orgeln står idag. Till denna vallfartskyrka kom en botgörerska, Kristina från Rinna, för att få hjälp mot sin svåra sjukdom vid den saliga Katarinas grav. I drömmen hörde hon då Katarina uppmana henne att på sina bara knän gå runt heliga Birgittas altare. Bot- och välgörare kunde också lämna gåvor framför altaret.

Altarskåpet fick stå kvar efter reformationen, fram till 1829 då det ersattes av Mariaaltarskåpet från den rivna St Perskyrkan. Visst har besökare under århundradena kunnat bryta loss trädetaljer och måleriet har flagnat men ändå är skulpturerna relativt välbevarade. Däremot har ytbehandling; metaller och bemålning, bevarats sämre. Efter kyrkans restaurering på 1890-talet placerades Birgittaaltarskåpet tillsammans med de övriga medeltida föremålen i en museihörna i nordöstra delen av kyrkan. Några decennier senare flyttades altarskåpet till södra väggen. Sedan 1980-talet står det på sin nuvarande plats här i klosterkyrkans brödrakor.

Klosterkyrkans vänner: Idé Sune Zachrisson, foto och digital restaurering Jonas Sällberg, snickeri Sören Niklasson, fackgranskning och text Eva Nyström Tagesson, bearbetning och layout Julia Sigurdson och Cathrin Hesselstrand. Finansiering: Stiftelsen Konung Gustaf VI Adolfs fond för svensk kultur, Lagerfeldtska stiftelsen, Societas Sanctae Birgittae, medlemmar i vänföreningen.

1-12. De två inre dörrarna öppnade. Skulpterade bilder skildrar Marias och Jesu liv.

1. Bebådelsen. Jungfru Maria blir havande då ängeln Gabriel hälsar henne "Hell dig Maria, full av nåd" och Maria svarar "Se, jag är Herrens tjänarinna".

2. Maria och Elisabets möte. Vid Marias hälsning spratt Elisabets barn, Johannes döparen, till inom henne.

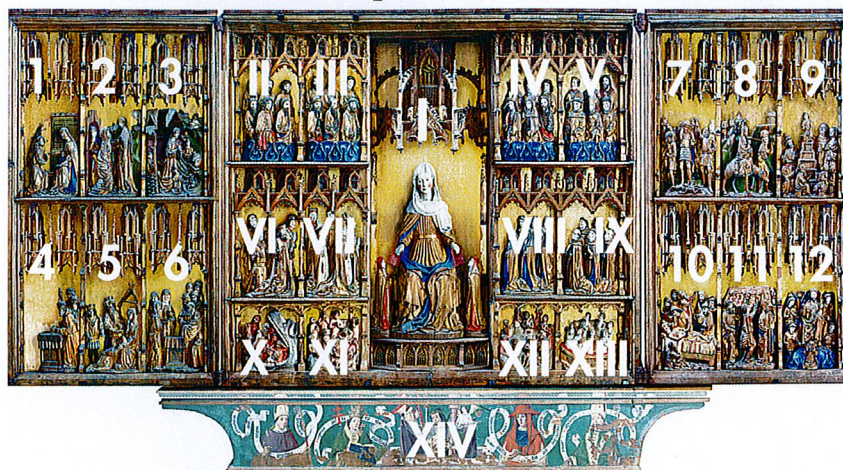
3. Jesu födelse. Birgitta besökte i slutet av sitt liv det heliga landet. I födelsegrottan såg hon i en vision hur Jesusbarnet föddes. Det lilla barnet ligger på marken med Maria knäböjande intill.

4. Omskärelsen. Judiska pojkar omskäres på sin åttonde dag, det skedde även med Jesus.

5. Konungarnas tillbedjan. De tre konungarna hade följt stjärnan som skulle leda dem till en nyfödd kung. När de fann Jesusbarnet bar de fram sina gåvor.

6. Marie tempelgång. Den fromme Simeon hade fått löfte om att se Messias innan han dog. När Josef och Maria bar Jesusbarnet till templet tog Simeon honom i famnen och prisade Gud.

Altarskåpets skulpturer

I-XIII. Skulpterade bilder visar förhållanden av Birgitta. Närmast på båda sidor hyllas hon av alla i himlen, på jorden och i underjorden.

I. Helgonet Birgitta.

Birgitta överlämnar sina uppenbarelser till två kardinaler.

II-III. De himmelska härskarorna. De tolv apostlarna stående på blå molnkransar.

IV-V. De himmelska härskarorna. Maria, Johannes döparen, en kardinal, en påve, en biskop, en munk hyllar Birgitta.

XIV. Predellan. Underredet kommer troligen från ett annat av klosterkyrkans många försvunna altarskåp. I centrum Kristus och de pinoredskap han torterades med före korsfästelsen. Kristus omges av kyrkofäderna, från vänster; Ambrosius, Gregorius, Hieronymus och Augustinus.

VI. Det världsliga ståndet.

En kung, en furste och andra mäktiga hyllar Birgitta.

VII. Det andliga ståndet.

En påve, en kardinal, en biskop och två präster hyllar Birgitta.

VIII-IX. Birgittinorden, Den Allra Heligaste Frälsarens Orden. Birgittinsystrar och birgittinbröder.

X-XI. Skärselden.

I underjorden kastar djävlar ner syndare i odjuret Leviantans käft. Syndare plågas i elden och renas från sina synder.

XII-XIII. Skärseldens sista stadium. Syndarna plågas av trötthet och till slut har själarna tvättats vita och deras plåga är att längta till himlen.

7. Barnamorden i Bethlehem.

Kung Herodes kände sig hotad av att en ny kung skulle födas. Därför lät han sina soldater gå ut och dräpa alla nyfödda gossebarn.

8. Flykten till Egypten.

En ängel uppmanade Maria och Josef att fly. Här är familjen på väg till Egypten. Herodes ryttare avbröt förföljelsen då de hörde att vete vuxit upp där familjen passerat. I bakgrunden ryttare och högväxta veteax.

9. Jesus vid tolv års ålder i templet.

När Jesus var tolv år gammal stannade han i templet bland lärarna och lyssnade och ställde frågor. De som hörde honom häpnade över hans förstånd.

10. Marie död.

När Maria dog var hon omgiven av Johannes, Petrus och de andra lärjungarna.

11. Marie begravningståg.

Lärjungar bär Marias kista som en soldat försöker vält. En annan legend berättar om en man som hindrade kistan och händerna fastnade.

12. Marie upptagelse i himlen.

Maria sitter på Kristus arm, som ett litet barn. Änglarna gläds och spelar i molnkransen omkring dem.

C - H och J - O.

De två yttre dörrarna öppnade. Målade bilder visar scener ur Birgittas legend.

C. Birgittas födelse.

Scenen framställer troligen en präst som i en ljussky såg Maria, hon sade "Åt Birger har fötts en dotter vars underbara röst ska höras över världen". Maria är omgiven av en molnkrans och klädd i rödmönstrad guldbrokad och blå mantel, håller en rosa bok.

D. Birgitta vid sju års ålder.

Birgitta såg mitt emot sin säng en fru i skinande kläder som frågade "Vill du ha denna krona?" Fruen satte kronan på Birgittas huvud. Till höger ett altare där en kvinna i rödmönstrad guldbrokad sitter på en tron.

E. Birgitta ser Kristus.

Två olika byggnader. En blodstänkt kropp skymtar, kan föreställa den korsfäste Kristus som visade sig för den tioåriga Birgitta och sade "Se hur plågad jag är".

F. Maria hjälper Birgitta.

Den tolvåriga Birgitta handarbetade i guld och silke med dåligt resultat. När mostern Katarina kom in såg hon en okänd jungfru sitta bredvid

Birgitta och hjälpa henne. Här syns flera flickor som broderar på samma band, uppspänt i en träställning.

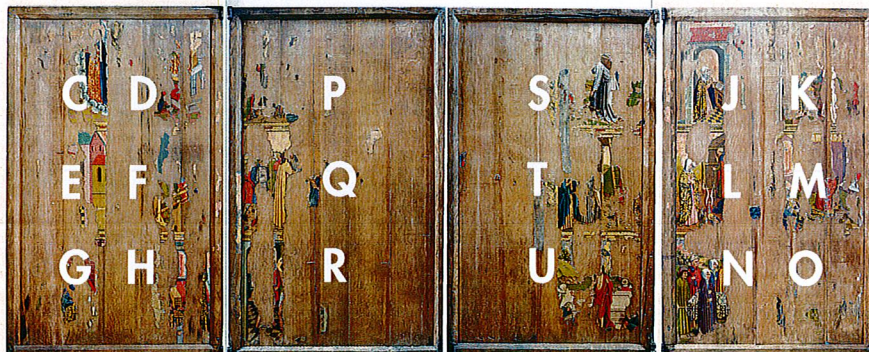
G. Okänt motiv

En interiör med flera figurer.

H. Maria hindrar att Birgitta straffas.

Birgittas moster Katarina ville straffa Birgitta för överdriven religiös nit, men riset brast. Här en säng, en pall och en stående kvinna klädd i grönmönstrad guldbrokad.

Altarskåpets målade bilder

P-U. De två inre dörrarna stängda. Scenernas målade bilder visar Kristi lidande.

P. Inridandet i Jerusalems. Kristus rider in i Jerusalem på en äsna. Folk lägger kvistar och mantlar på marken.

Q. Getsemane trädgård. Judas, i gult, förräder Jesus, i grått, i Getsemane trädgård.

R. Gisslandet. Jesus bunden vid en påle, hans kropp är översädd med blodsdroppar. En bödel svänger ett gissel mot honom.

S. Golgataavdring. Jesus, i grått, bär korset mot Golgata.

T. Korsnedtagning. Jesus tas ned från korset av en man i grå dräkt. En stege är rest mot korset. Maria i blå mantel står till vänster.

U. Kristi upståndelse. Kristus iklädd en röd mantel håller en korsfana i sin vänstra hand. Runt den förseglade graven sover soldaterna.

J. Kallelsevisionen?

När Birgitta bad hörde hon en röst som sade "Kvinna hör mig. Du skall vara min brud och mitt språkrör". Birgitta knäböjer med blicken uppåt framför en pulpet med en uppslagen bok. Birgitta klädd i rosa klänning och mantel i blåmönstrad guldbrokad.

K. Ängels diktamen.

Birgitta bad Kristus om råd att skriva böner för systrarna i klostret. En ängel dikterade och hon skrev ned det hon hörde. Bönerna kallas

"Ängels lovsång". En ängel med höjd hand och Birgitta med bok och penna.

L. Födelsevisionen.

Jesu födelse uppenbarades för Birgitta i Betlehem. Hon såg det nyfödda barnet ligga på marken. Två små änglar knäfaller, Marias blå mantel syns i fragment och bakom Josef med ett ljus i handen.

M. Birgittas död.

Efter återkomsten till Rom dog den 70-åriga Birgitta omgiven av biktfäder, barn och vänner. Hon ligger på golvet på en halvmadrass, på altaret står Kristus som Smärtoman.

N. Birgittas hemfärd.

På en bär står en plan kista täckt med silverbrokad. Vid båren en biskop, kanske Alfonso av Jaen, i rödmönstrad guldbrokad, Birgittas dotter Katarina och magister Petrus med bokpåse. Relikerna förs i triumf genom Europa hem till Vadstena.

O. Helgonförklaringen?

Birgitta blev kanoniserad 1391 och skrinlades i Klosterkyrkan. Flera personer är samlade kring ett grönt föremål i centrum. Två personer i grått ses varav den vänstra bär systrarnas ordenskrona.

Målningarna på Birgittaaltarskåpets dörrar

är svårt skadade av fukt och stora temperaturväxlingar. 1849 beskrev konsthistorikern CG Brunius altarskåpets sorgliga tillstånd. Det hade då stått oskyddat under flera år sedan det 1829 flyttats. Efter reformationen på 1500-talet hade några skulpturer och målningar också blivit skadade.

A. Okänt motiv.

Här har det mesta av bemålningen gått förlorad. Märken efter glorior och färgfragment av gestalter går att ana.

B. Korsfästelsen.

Jesus omgiven av de två rövarena. I förgrunden till vänster anas Maria i blå dräkt och till höger Johannes i röd. Några bödler och soldater skymtar till höger.

Prakten och härligheten – Birgittas altarskåp i miniatyr

Vadstena klosterkyrka äger ett Birgitta-altarskåp som är en klenod, en sliten skönhet med dramatisk historia. För 200 år sedan stod skåpet ute i väder och vind och blev svårt skadat. Men egentligen höll skåpet på att aldrig komma hit!!

Vadstenaklostret hade beställt ett nytt Birgitta-altarskåp av snickaren Hans Hesse i Lübeck. Han fick betalt i förväg och lovade leverera i god tid, men han smet. Vadstenabröderna lyckades övertyga konstnären Johannes Stenrat som gjorde färdigt skåpet och sände det förgyllt och vackert inom utsatt tid, oktober 1459 - men man fick betala en gång till! När klosterkyrkan blev församlingskyrka på 1820-talet stod altarskåpet utomhus en kort tid. Det var nog för att väder och vind skulle förstöra förgyllning och färger. Idag är skåpet konserverat flera gånger men vi kan bara ana hur praktfullt det en gång var.

Klosterkyrkans Vänner vill återskapa originalet!

Med digital teknik går det att laga och åter förgylla det gamla skåpet, återskapa hur det en gång såg ut. Vi avser att skapa **en fotografisk rekonstruktion** i miniatyr. Härigenom får besökarna möjlighet att betrakta skåpet på nära håll. Dessutom kommer det att finnas en förklaring till varje scen så det blir möjligt att förstå vad skåpet berättar.

Konservator Eva Tagesson och fotograf Jonas Sällberg kommer att arbeta fram det nya gamla altarskåpet. Genom att kopiera kompletta detaljer och spara in dem där partier är trasiga går det att

skapa en kopia i miniatyr som ser ut som nästan nytt. Bild och text förstoras till ett ung 90 cm brett foto som får ett stadigt stativ i trä. Altarskåpskopian får vikbara dörrar så att både fram- och baksidor kan studeras. Kopian kommer att placeras framför det riktiga altarskåpet så att varje besökare kan titta, läsa och begrunda. Budget omfattar 95 000 sek.

**Hjälp oss
att visa
Birgittas
altarskåp
i sitt ursprungs
glans!!!
Gåvor
emottages
tacksamt!**

**Bankgiro
239-4161**

För mer information kontakta någon i styrelsen!

Klosterkyrkans Vänner

Ordf Christer Casell 070-562 79 45

Vice ordf Viveca Sörensen 073-938 01 04

Ledamot Ewa Lund 0730-22 26 85

Ledamot Sune Zachrisson 0143-12182, 076-855 55 25